

מבט על, גיליון 372, 9 באוקטובר 2012

"ציר הרשע" בפעולה: איראן מסייעת לסוריה

אפרים קם

אין ספק שאיראן מודאגת מאד מהמתרחש בסוריה ומהאפשרות שמשטר אסד יתמוטט. סוריה היא בעלת הברית הקרובה ביותר לאיראן. מאז המהפכה האסלאמית, אין לאיראן בעלת ברית של ממש, במישור המעצמתי או האזורי, מלבד סוריה. הברית ביניהן נמשכת למעלה משלושים שנה, וזו הברית הממושכת ביותר בין שתי מדינות באזור בעשורים האחרונים. סוריה היא מרכיב מרכזי בתפיסת הביטחון האיראנית, בהיותה זירה חשובה במאבק מול ישראל, ארצות-הברית והמערב. יתר על כן, סוריה מהווה חולית קשר חשובה עבור איראן ללבנון, שאף היא נתפסת בעיני איראן כזירה מרכזית – עקב התפתחותו המוצלחת של חזבאללה כארגון שיעי-אסלאמיסטי בולט, הקשור בטבורו לאיראן, ומשום בנייתה של לבנון – בהובלת חזבאללה – כחזית איראנית קדמית מול ישראל.

הישגים חשובים אלה עלולים להיפגע קשות אם משטר אסד יקרוס. אמנם אין זה מההכרח שכך יקרה, וייתכנו תרחישים שבהם הנזק לאיראן יהיה מוגבל. עדיין קיימת האפשרות שמשטר אסד ישרוד, למרות קשייו החמורים. בתרחיש אחר אפשרי שהמשטר הנוכחי ישרוד, אך ללא אסד ומקורביו שיצאו לגלות, תוך פשרה כלשהי עם האופוזיציה. ויתכן שבעתיד ישרור תוהו ובוהו בסוריה, שאיראן תוכל לנצל לבניית השפעתה, על ידי משלוחי נשק וכספים לגורמים שיוזקקו לכך, כפי שעשתה בעיראק. אלא שתרחישים אלה אינם מרגיעים את איראן, וברור לה שנכסיה בסוריה ולבנון בסכנה, ואם אלה יתמוטטו – כל מעמדה האזורי ישתנה לרעה. ויש להניח שאצל האיראנים קיים חשש נוסף: קריסתו של משטר אסד עלולה לעודד את האופוזיציה באיראן, הרדומה בשלוש השנים האחרונות, לחדש את פעילותה נגד המשטר האסלאמי.

התרחיש הגרוע ביותר מבחינתה של איראן יהיה אם המשטר הבא בסוריה יתרחק ממנה, יתקרב לארצות-הברית ולמערב, וכן לסעודיה ולמצרים, וישנה את גישתו לחזבאללה. לפיכך, איראן רואה את הלחץ המערבי על משטר אסד כחלק ממאמץ מכוון להפילו ולשנות את המאזן האזורי לרעתה של איראן. איראן חותרת בשנים האחרונות להקמת ציר שיעי-רדיקאלי, המוביל ממערב אפגניסטן, דרך איראן, לעיראק, לסוריה וללבנון, עם שלוחה לרצועת עזה. בעיני איראן, על כפות המאזניים מונח לא רק עתידו של בעל בריתה העיקרי, אלא גם האפשרות של נפילת חוליה מרכזית וחסרת תחליף בציר שהיא מנסה לבנות.

משום כך, איראן עושה כל שביכולתה לסייע למשטר אסד. בתחום הצבאי, ממשלות המערב האשימו את איראן במשלוח נשק לסוריה, תוך הפרת האיסור על העברות נשק אליה. איראן העבירה

לסוריה כמה מאות מאנשי "כוח אל-קודס" של משמרות המהפכה – לפי כמה דיווחים, בכללם כ-150 קצינים – וכנראה גם מאנשי חזבאללה. לאחרונה נאלץ מפקד משמרות המהפכה להודות בפומבי בשיגור קצינים בכירים מאנשיו למשימות יעוץ "לא-צבאיות", לאחר שכמה מהם נתפסו בידי האופוזיציה בסוריה. אלה מסייעים למשטר הסורי בהדרכה, אימונים, יעוץ ותכנון – על בסיס ניסיונה של איראן, המוצלח מאד מבחינתה, בדיכוי האופוזיציה האיראנית ב-2009. איראן גם העבירה לסוריה ציוד לשיבוש ערוצי תקשורת, אינטרנט, דואר אלקטרוני וטלפונים סלולריים. אין עדות לכך שאנשי משמרות המהפכה משולבים בתפקידי לחימה בסוריה, וסביר להניח שאינם עושים זאת בהיקף ממשי – גם משום שכמה מאות לוחמים נוספים לצד אסד לא ישנו את התמונה, וגם משום שלאיראן אין עניין להיתפס ככזו שאנשיה הורגים אזרחים במדינה זרה. לעומת זאת, בכירי הממשל האמריקאי טענו שאיראן מסייעת לסוריה לבנות מיליציה חמושה, הקרויה "צבא העם", שרובה שיעים ומיעוטה עלאוויים, שתפקידה לסייע למשטר אסד.

בתחום הכלכלי, איראן מעניקה לסוריה סיוע כספי ניכר, לפי אחת הידיעות בהיקף של מיליארד דולר, כדי להתמודד עם המצוקה הכלכלית. האיראנים מסייעים לסוריה לעקוף את הסנקציות הכלכליות המוטלות עליה, תוך התבססות על ניסיונם הנרחב בעניין זה, ובכלל זה הם מסייעים לסוריה לייצא נפט, שנאסר עליה, ופתחו מסדרון דרך עיראק להעברת מוצרים מסוריה לאיראן, תוך עקיפת תורכיה. ואיראן מנסה לסייע למשטר אסד בפעילות מדינית מול גורמים שונים – כדוגמת רוסיה ותורכיה – כדי למצוא הסדר מדיני שיסיים את המשבר ללא שינוי המשטר, ולמנוע את האפשרות של פעולה צבאית מערבית בסוריה.

איראן משלמת מחיר עבור תמיכתה במשטר אסד. היא נתפסת בזירה הבינלאומית כקשורה במשטר הטובח בעמו. היא פגעה ביחסיה עם תורכיה – שהשתפרו בשנתיים האחרונות – המתייצבת במפורש נגד משטר אסד. ובעיקר, היא משבשת את יחסיה העתידיים עם האופוזיציה בסוריה, אם זו תגיע לשלטון. אולי משום כך – לפי ידיעה הטעונה אימות – החלה איראן להוציא את אנשי משמרות המהפכה מסוריה. מכול מקום, איראן מניחה כנראה שנוק זה נסבל ושתוכל לתקנו בעתיד, בעיקר אם משטר אסד ישרוד. העובדה היא שוועידת המדינות הבלתי-מזדהות התכנסה באוגוסט 2012 בטהראן, ושמזכ"ל האו"ם טרח להדגיש שם את תפקידה החשוב של איראן במשבר בסוריה.

אף על פי כן, יכולתה של איראן לסייע למשטר אסד במצוקתו היא מוגבלת, ושרידותו אינה תלויה בה. בסופו של דבר, גורלו של המשטר יוכרע בעיקר על פי יכולותיו ונחישותו לעומת יכולותיה ונחישותה של האופוזיציה, ואולי גם בעקבות התערבות צבאית מערבית, אם זו תקרה. אם משטר אסד יצליח לשרוד – לא יהיה זה בגלל הסיוע האיראני.

האם יש לאיראן חלופות לקשר עם משטר אסד ולתמיכה בו? להלכה, איראן יכולה לנסות לבנות קשרים עם גורמי אופוזיציה סורים, כהשקעה לעתיד למקרה שמשטר אסד יתמוטט. ואמנם יש דיווחים שאיראן יצרה קשר עם גורמים באופוזיציה הסורית המקורבים אליה, כנראה בניסיון לסייע לסיום המשבר, אבל גם מתוך שיקול של בניית גשר למשטר העתידי בסוריה. אלא שספק אם אופציה זו תסייע הרבה לאיראן, משום שזו תתקשה לרקוד בשתי החתונות: כל עוד מגמתה העיקרית של איראן היא לסייע למשטר אסד לשרוד, אין היא יכולה לקדם את קשריה במידה ממשית עם האופוזיציה. גם קשה להניח שגורמי האופוזיציה בסוריה יהיו מוכנים לחבור לאיראן כאשר היא

משגרת סיוע צבאי כדי לסייע למשטר אסד לדכא את האופוזיציה בכוח, וכאשר הם מעוניינים לזכות בסיוע מערבי.

במקביל, איראן חותרת להרחיב את השפעתה במדינות ערביות אחרות. איראן כבר נעשתה לגורם החיצוני החשוב ביותר בעיראק, בעיקר לאחר יציאת הכוחות האמריקאים ממנה בסוף 2011. ואיראן מנסה לנצל את השינויים במצרים כדי לבנות מחדש את קשריה עמה. ניסיונות אלה אמנם אינם קשורים במישרין בחשש מפני נפילת משטר אסד, ובניית המאחז בעיראק החלה הרבה לפני המשבר בסוריה. אבל מותר להניח שכיום מנחה את האיראנים גם השיקול של בניית חלופה בעולם הערבי, ולו חלקית, למקרה שתאבד את מאחזה בסוריה.